

Trendid ja konkurentsivõime Eesti põllumajanduses

Hoolimata tootlikkuse kasvust ja investeeringutest on põllumajandussektori kasumlikkus ebastabiilne ja viimastel aastatel on teenitud kahjumeid. Kasvanud kulud tootmissisenditele ja madal toorme väärindamise tase vähendavad sektori konkurentsivõimet. Eesti tugevusteks on teraviljakasvatus ja piimatootmine, kuid nendes valdkondades eksporditakse pigem madalamalt väärindatud saadusi (nt toorpiim). Väärindatud toodete osakaal ekspordis on alates 2018. aastast vähenenud 55 protsendilt 48 protsendini.

Eesti piimandussektor otsib võimalusi toote- arenduseks, kuid ettevõtete väiksuse tõttu on raske välismaiste kontsernidega konkureerida. Toodangu väärindamise võimalusi napib ka teraviljakasvatustes, kus lihtne jahu tootmine ei tasu end ära, kuid suurte töötlemisüksuste rajamiseks napib finantse. Põllumajandustootmise

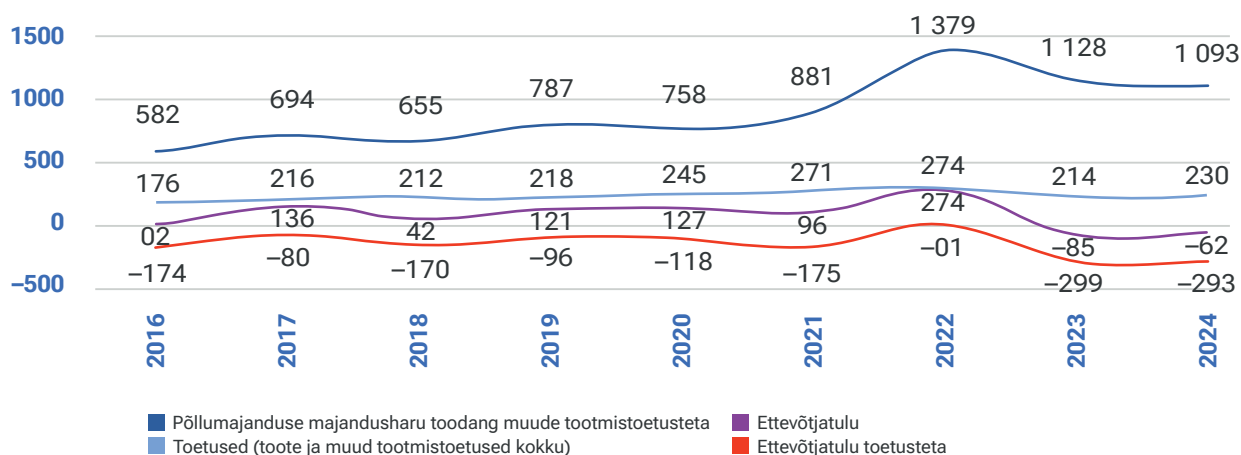
Lühi raport on valminud uurimissuuna „Majanduse konkurentsivõime tulevik“ raames. Uurimissuunas analüüsitakse Eesti majanduse tulevikuväljavaateid, võimalusi ja takistusi ning esitatakse perspektiivikad majanduspoliitilised soovitusel. Uurimissuund on osa Riigikogu majanduskomisjoni poolt kokku kutsutud konkurentsivõime eksperdikogu tööst.

Uurimissuuna materjalid:
www.arenguseire.ee

tulevikusuundadeks on kõrvalsaaduste kasutuselevõtt ja tootearendus, sealhulgas mahetootmises. Eestil on head eeldused arendada segatootmist (nt teravili, piim ja biogaas) ja ringbiomajandust.

Tootmismahd kasvab, kasum mitte

Toetuste suurendamine on aidanud põllumajandustootjatel investeerida ja tootmist laiendada. Investeeringud tootmise automatiseerimisse on tõstnud tööjõu tootlikkust – põllumajanduse tööjõud on alates 1995. aastast vähenenud 70 440 aasta tööühikult 16 500-ni. **Hoolimata tootmismahu kasvust on Eesti põllumajandustootjate ettevõtjatulu ehk ärikasum olnud viimasel kahel aastal negatiivne, sest tootmisprotsessis sisendina kasutatud kaupade ja teenuste väärtus on kasvanud müügitulust kiiremini.** Näiteks loomakasvatustes moodustavad söödakulud ligikaudu 60% loomakasvatustoodangu väärtusest. Põllumajandussaaduste tootmise sisenditest on viimasel viiel aastal väga kiiresti kasvanud energia ja mootorikütuste hinnad (82%), loomasööt (38%), väetised (35%) ja seemned (31%). Konkurentsivõime säilitamiseks otsivad põllumajandustootjad võimalusi efektiivsuse suurendamiseks ja põllumajandussaaduste suuremaks väärindamiseks.

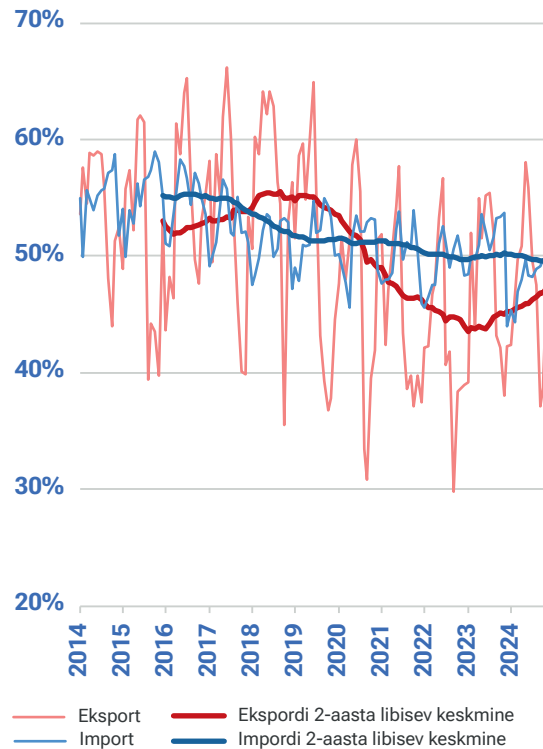

Joonis 1. Eesti põllumajanduse kogutoodang, toetused ja ettevõtjatulu miljonites eurodes aastatel 2016–2024
Allikas: Statistikaamet (PM54)

Väärindamise tase ei ole Eestis viimasel kümnendil oluliselt muutunud

Liigitades 713 põllumajandustoodet töötlemise määra alusel madala või kõrge lisandväärtusega toodeteks, saab teha järelduse, et **kõrge lisandväärtusega toodete osakaal ei ole aastatel 2014–2023 tööstustootmises oluliselt muutunud**. Väärindatud toodete osakaal on enim kasvanud puu- ja köögiviljatoodetes – rahalises väärtuses viiendiku võrra. Teraviljatoodetes on väärindamise osakaal koguliselt hoopis vähenenud ning liha- ja piimatoodetes püsinud stabiilsena.

Sarnased trendid kehtivad ka põllumajandustoodangu ekspordis. **Väärindatud toodete osakaal ekspordis on alates 2018. aastast langenud** – rahaliselt 55%-lt 48%-ni ning koguliselt kolmandikult viiendikuni. See on seotud eeskätt madala lisandväärtusega teraviljatoodete ekspordi kiire kasvuga. Väärindatud toodete osakaal ekspordis on kõrgeim piimatoodete seas (u 60%), samas piimatoodete impordis on väärindatud toodete osakaal veelgi kõrgem (u 70%). Ligikaudu poole ekspordi maksumusest moodustavad nn muud tooted, sh valmistoidud, joogid, kohv, tee ja kakaotooted, millel pole sageli otsest seost Eesti põllumajandusega. Ekspordis on Eesti peamisteks sihtturgudeks Läti, Soome, Leedu, Venemaa ja Rootsi. **Eesti põllumajandustootmine sõltub võrreldes lähiriikidega rohkem välismaist päritolu sisenditest** – põllumajandustoodete ekspordis on kodumaist päritolu toormest loodud lisandväärtuse osakaal madalam kui Lätis, Leedus ja Poolas ning eriti suur on mahajäämus võrreldes Soome ja Rootsiaga.

Joonis 2. Kõrge lisandväärtusega toodete osakaal kõikide põllumajanduslikku päritolu toodete maksumusest sisse- ja väljaveos *Allikas: Statistikaamet (VKK14)*

Põllumajandustootmise tulevikusuund on kõrvalsaaduste kasutuselevõtt

Põllumajandustootmise töötlemisel tekkinud kõrvaltoodang moodustab sageli olulise osa kogutoodangust. Näiteks tekkis 2023. aastal õli ja rasva tootmises 72 783 tonni (99 miljoni euro väärtuses) põhitoodete tootmise käigus 93 783 tonni (34 miljoni euro väärtuses) kõrvaltooteid. Märkimisväärne kogus kõrvaltoodangut tekib ka liha ja linnuliha töötlemisel ning säilitamisel. Piimatoodete ja juustutootmise sektoris on murekohaks kohupiima tootmisel tekkinud hapu vadak, millele seni puudub kasutus. Võimalik, et seda saaks edaspidi kasutada loomasööda koostisosana ning tulevikus ka erinevate sporditoodete valmistamisel. Piima ja liha tootmise kõrvalsaaduseks on ka jäätmetena kajastuvad loomaväljaheited, mida saaks senisest enam väärindada biogaasi tootmisel või kompostimisel.

Mahetoodang vajab enamat väärindamist

Eesti on mahepõllumajandusmaa osakaalu poolest EL-i liikmesriikide seas teisel kohal (u 23% kogu põllumajandusmaast).¹ Mahepõllumajanduse laiendamine on Eesti jaoks perspektiivikas arengusuund tänu siinsetele soodsatele kliimatilistele tingimustele. Samas on ka siin oluline otsida viise väärindamiseks mahetoodangut kõrgema lisandväärtusega toodeteks – näiteks taimse proteiini tootmiseks kaerast.

Viited:

1. Euroopa Kontrollikoda (2024). [Eriaruanne 19/2024: Mahepõllumajandus ELis – Lüngad ja ebakõlad takistavad poliitika edukat elluviimist](#). European Court of Auditors.